

Del Club dels Novel·listes a la Comissió de les Lletres Catalanes: relació entre escriptors i sindicats durant la «belle époque des songes socialo-communistes»¹

Oriol Ponsatí-Murlà

Departament de Filosofia

Facultat de Lletres

Universitat de Girona

Plaça de Josep Ferrater i Mora, 1

17004 – Girona

RESUM: Les condicions imposades per la revolució social que esclatà a Catalunya després del 19 de juliol de 1936 obligaren totes les organitzacions de treballadors a adherir-se a un dels dos sindicats majoritaris: la Unió General de Treballadors (UGT) i la Confederació Nacional del Treball (CNT). Tots els oficis que fins aleshores no havien vist la necessitat de sindicar-se, hagueren de crear les estructures mínimes per satisfer la sindicació obligatòria. Aquest era el cas dels escriptors. Entre les últimes setmanes de juliol i les primeres d'agost hi hagué diversos intents de portar a terme aquesta sindicació dels autors literaris, però l'únic d'aquests intents que clarament va reeixir va ser el de l'Agrupació d'Escriptors Catalans (AEC). L'AEC va aprofitar una estructura associativa prèvia, el Club dels Novel·listes, per adaptar-se als nous temps revolucionaris i adherir-se a la UGT. L'encaix d'un col·lectiu com el dels escriptors en una estructura sindical no podia ser senzill. A partir de l'octubre del 1936, el Departament d'Edicions de la Secretaria de Treball Col·lectiu (UGT-CNT) començà a llançar ad-

¹ L'autor vol fer constar el seu agraïment als avaluadors anònims que van fer la lectura de la primera versió d'aquest text i que, gràcies a la seva saviesa i generositat, han permès reorientar-lo i enriquir-lo de manera molt substancial.

Oriol Ponsatí-Murlà, Del Club dels Novel·listes a la Comissió de les Lletres Catalanes: relació entre escriptors i sindicats durant la «belle époque des songes socialo-communistes». *Cercles. Revista d'Història Cultural*, 26, 43-79 ISSN: 1139-0158. ISSN-e: 1699-7468. DOI: 10.1344/cercles2023.26.1002. Data de recepció: 7/07/2022. Data d'acceptació: 12/01/2023.

oriol.ponsati@udg.edu | orcid.org/0000-0002-4804-0568

monicions clares contra l'AEC i a qüestionar alguna de les seves activitats principals. Per sortir d'aquest atzucac, els escriptors iniciaren un viratge d'aproximació ràpida al Departament de Cultura, ja que sol·licitaren al conseller la creació del Comitè d'Edicions Catalanes i el transformaren immediatament en la Comissió de les Lletres Catalanes, preludi de la Institució de les Lletres Catalanes (ILC).

PARAULES CLAU: Guerra Civil, Agrupació d'Escriptors Catalans, UGT, CNT, revolució social.

FROM the Club dels Novel·listes to the Comissió de les Lletres Catalanes: the relationship between writers and trade unions during the “*belle époque des songes socialo-communistes*”

ABSTRACT: The conditions imposed by the social revolution that broke out in Barcelona after July 19, 1936, forced all workers' organizations to join one of the two majority unions: UGT or CNT. Those trades, like that of writers, that until then had not seen the need to unionize had to create the minimum structures to satisfy the compulsory unionization. Several attempts were made between the last weeks of July and the first weeks of August to carry out this syndication of literary authors. The only one that would succeed and become hegemonic was the Agrupació d'Escriptors Catalans (AEC), which would take advantage of a previous associative structure, the Club dels Novel·listes, to adapt to the new revolutionary times and join the UGT. The fit of writers to a trade union structure would not be simple. The Departament d'Edicions of the Secretaria de Treball Col·lectiu (UGT-CNT) began to issue clear warnings against the AEC in October 1936, questioning some of its primary activities. To get out of this impasse, the writers began a quick approach to the Departament de Cultura by asking the Culture minister to create a Comitè d'Edicions Catalanes and transforming it immediately into the Comissió de les Lletres Catalanes, prelude of the Institució de les Lletres Catalanes.

KEYWORDS: Spanish Civil War, Agrupació d'Escriptors Catalans, CNT, UGT, social revolution.

Oriol Ponsatí-Murlà és doctor en Filosofia per la Universitat de Girona i professor lector del Departament de Filosofia d'aquesta mateixa universitat. Els seus interessos de recerca s'articulen al voltant de la filosofia antiga i medieval, la història intel·lectual i cultural, i el suïcidi des d'un punt de vista filosòfic.

Oriol Ponsatí- Murlà is Doctor in Philosophy from the University of Girona, and is currently assistant lecturer with the Department of Philosophy of this same university. His lines of research are ancient and medieval philosophy, intellectual and cultural history, and suicide from a philosophical point of view.

A la professora Maria Campillo: continuïtat
i resistència

Introducció

El 7 d'agost de 1936 va tenir lloc al Palau Robert de Barcelona una reunió d'escriptors que va marcar l'orientació de la vida literària catalana al llarg dels mesos següents. Convocada per Francesc Trabal, ànima del Club dels Novel·listes, aquella trobada va donar lloc a la conversió del Club en una organització parasindical adherida a la UGT sota el nom d'Agrupació d'Escriptors Catalans (AEC).² Tenim constància del contingut d'aquella reunió gràcies a les diverses cròniques periodístiques que van aparèixer al llarg dels dies següents,³ així com

2 Vegeu Maria CAMPILLO, *La Institució de les Lletres Catalanes: Dels anys trenta al tombant del segle XXI*, Barcelona, Institució de les Lletres Catalanes, 2007.

3 «Un sector d'escriptors catalans s'ha reunit», *Treball*, 9 d'agost de 1936; Josep SOL, «Conseqüències de la revolució. L'Agrupació d'Escriptors Catalans», *La Humanitat*, 9 d'agost de 1936, pàg. 3; «L'Agrupació d'Escriptors Catalans proclama la seva adhesió al Govern de la Generalitat», *La Publicitat*, 9 d'agost de 1936, pàg. 2.

al relat que l'escriptora Aurora Bertrana, assistent a la reunió, en va fer en les seves *Memòries*⁴ i també, de manera més àmplia, en un mecanoscrit inèdit seu, redactat en francès entre finals dels anys trenta i principis dels quaranta, titulat *Le 19 juillet: quelques tableaux de la guerre d'Espagne*.⁵ Diversos aspectes del relat que Bertrana en fa en les *Memòries* resulten, d'acord amb la literalitat del text, difícilment versemblants des d'un punt de vista històric. Aquest no és el lloc d'entrar-hi. Aquest caràcter inversemblant és encara molt més acusat en el text de *Le 19 juillet*. La seva peculiar versió, però, té la virtut de plantejar una qüestió central: com es concreta la relació entre escriptors i sindicats les setmanes posteriors al frustrat alçament militar i en un context de revolució social a Catalunya. El paràgraf que clou el capítol (i el llibre) del mecanoscrit francès sintetitza perfectament el posicionament crític de l'autora respecte a l'estat de coses que es va instaurar després d'aquella trobada d'escriptors:

Ce fut la belle époque des songes socialo-communistes ou nous devions tous être frères et égaux. Les écrivains, nous nous réunissions dans un très bel appartement réquisitionné, nous avions le chauffage central et des fauteuils vastes et profonds; nous fondâmes des publications, nous décernâmes des prix, nous fabriquâmes des célébrités... La seule chose que nous ne fîmes pas, fut d'apprendre à écrire. Mais cela n'a jamais empêché les célébrités de s'épanouir, et en ce moment-là comme à d'autres, bien écrire, pour la plupart des écrivains était un détail sans importance.⁶

4 Aurora BERTRANA, *Memòries: Del 1935 fins al retorn a Catalunya*, Barcelona, Pòrtic, 1975, pàgs. 115-121.

5 Aurora BERTRANA, *Le 19 juillet: Quelques tableaux de la guerre d'Espagne*, Girona, Universitat de Girona, Biblioteca del Campus Barri Vell, Fons Prudenci i Aurora Bertrana, ms. A. Bertrana 46, 123 pàgs., foli, en carpeta de 30 cm. Vegeu un estudi de conjunt d'aquest mecanoscrit inèdit a Oriol PONSATÍ-MURLÀ, «Aurora Bertrana et Le 19 juillet: Quelques tableaux de la guerre d'Espagne: la découverte de l'exotisme dans la Barcelone révolutionnaire», *Les Lettres Romanes*, en premsa.

6 *Ibidem*, f. 123.

Fidel al seu estil, lapidari i sense concessions, Bertrana ens dibuixa un escenari en el qual els escriptors catalans haurien sucumbit, de grat o per força, a les consignes de la revolució social i això hauria condicionat, negativament, fins i tot la seva producció literària. És sabut que una de les conseqüències immediates de la ràpida sufocació del cop militar del 19 de juliol i la presa espontània de nombroses parcel·les de poder per part del sindicats majoritaris, la Unió General de Treballadors (UGT) i la Confederació Nacional del Treball – Federació Anarquista Ibèrica (CNT-FAI), va ser la sindicació obligatòria. Les males relacions entre comunistes i anarquistes —que no van fer altra cosa que empitjorar encara molt més, fins a desembocar en els Fets de Maig del 1937— imposaven una lògica de confrontació per controlar el major nombre de sectors professionals possible. En un context no de desaparició, però sí de disminució del poder efectiu que havia tingut el Govern fins al 19 de juliol, l'èxit de la revolució social equivalia, en gran part, a la capacitat per conquerir l'hegemonia sindical. No és gens estrany, doncs, que un sector com el dels escriptors, quantitativament poc rellevant però amb una enorme capacitat de penetració social mitjançant la seva obra, fos objecte de desig per part d'ambdós sindicats. Als moviments que les organitzacions sindicals feren per captar els escriptors, cal afegir-hi els que els escriptors mateixos decidiren fer, *motu proprio*, interpretant els signes dels temps i moguts per l'ànim de trobar el millor encaix possible entre les seves necessitats i la nova situació social i política i, encara, el paper institucional que hi tingué la Generalitat republicana. Tot plegat configura un trencaclosques en el qual les peces no sempre encaixen amb facilitat.

Al llarg de les pàgines següents intentarem reconstruir el procés que va menar fins a la situació descrita —i exagerada— per Bertrana, és a dir, els diversos moviments d'aproximació dels escriptors als sindicats, o dels sindicats als escriptors, les tensions que emergiren entre els uns i els altres, especialment entre el juliol del 1936 i el gener

del 1937, i com aquestes friccions provocaren un ràpid allunyament de les estructures sindicals i una aproximació al Govern de la Generalitat, un desplaçament que podem considerar ja iniciat el mes d'octubre del 1936 i que acabà tenint com a última conseqüència la creació de l'Institut de les Lletres Catalanes el 16 de setembre de 1937. El marc general d'aquest procés és conegut i ha estat profusament estudiat sobretot per Maria Campillo,⁷ així com per altres autors als quals haurem de fer oportunament referència. El nostre text, per tant, pressuposarà i remetrà en cada cas el lector als treballs corresponents per a aquells aspectes ja estudiats i procurarà destacar els elements que fins ara havien passat desapercibuts i que, des del nostre punt de vista, proporcionen una visió més completa i matisada de la complexa relació entre escriptors i sindicats durant els primers mesos del conflicte bèl·lic.

Primer intent (fallit): l'Agrupació d'Escriptors i Artistes Socials

L'intent més precoç d'aglutinar els escriptors catalans d'acord amb els nous dictats de la revolució social va arribar encara no dues setmanes després de l'alçament armat. L'1 d'agost diversos mitjans publicaven una crida sota el títol «Agrupació d'Escriptors i Artistes Socials (A.E.A.S.)».⁸ El fet que les adhesions a aquesta crida siguin sol·licitades a la seu d'*Avant*,⁹ butlletí del Partit Obrer d'Unificació

7 Maria CAMPILLO, *Escriptors catalans i compromís antifeixista (1936-1939)*, Barcelona, Curial Edicions Catalanes i Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1994.

8 «Agrupació d'Escriptors i Artistes Socials (A.E.A.S.)», *La Veu de Catalunya*, 1 d'agost de 1936, pàg. 3; «Agrupació d'Escriptors i Artistes Socials», *La Humanitat*, 1 d'agost de 1936, pàg. 7; «Manifest de l'Agrupació d'Escriptors i Artistes Socials (A.E.A.S.)», *Diari de Barcelona*, 1 d'agost de 1936, pàg. 10.

9 Des de finals del 1922, el diari del POUM s'havia publicat, amb nombroses interrupcions, sota la capçalera *La Batalla*. Després del cop d'estat del 1936, el POUM va apro-

Marxista (POUM), fa pensar a Maria Campillo en la vinculació entre aquest grup promotor i el partit d'Andreu Nin.¹⁰ Certament, entre els signataris del manifest del 29 de juliol hi ha una presència majoritària d'escriptors poumistes: Julià Gorkin (Julián Gómez), Jordi Arquer, Baptista Xuriguera, Josep Comabella i Melcior Niubó. I és igualment remarcable que, més enllà de la crida inicial —que, com hem vist, és difosa per mitjans de sensibilitats prou diverses—, el diari que presta més atenció a la nova Agrupació d'Escriptors i Artistes Socials (AEAS) i li ofereix més espai és l'òrgan del POUM, *La Batalla*.¹¹ Però ens sembla igualment important no passar per alt el tímid intent de transversalitat obrera que representa el fet que un nom destacat del Partit Socialista Unificat de Catalunya (PSUC) (Salvador Roca i Roca) i un de la CNT (Joan Baptista Acher, o Schum, és a dir, Alfons Vila i Franquesa) formessin també part d'aquesta comissió organitzadora. La pugna entre sindicats per aconseguir l'hegemonia de les organitzacions treballadores, però, tot just acabava

piar-se la redacció d'*El Correo Catalán* i va intentar convertir *La Batalla* en un diari en català, *Avant*, però en van aparèixer molt pocs números i a partir del 2 d'agost es va tornar a publicar en castellà i es va recuperar la capçalera històrica, *La Batalla*. La redacció confiscada a *El Correo Catalán* estava situada al número 16 del carrer dels Banys Nous, la mateixa adreça on els membres de l'AEAS demanaven rebre les adhesions «a la redacció d'*Avant*». Les notes de premsa que es publicaren entre el 9 i el 12 d'agost (vegeu més avall) ja sol·licitaven l'enviament de les adhesions directament al domicili particular de Baptista Xuriguera (Vergara, 5, 3r, 1a).

¹⁰ M. CAMPILLO, *Escriptors catalans i compromís antifeixista (1936-1939)*, pàg. 94.

¹¹ «Agrupación de Escritores y Artistas Sociales (A.E.A.S.)», *La Batalla*, 8, 11 d'agost de 1936, pàg. 3; «Bajo el signo de la A.E.A.S. Una nueva época para la Literatura y el Arte», *La Batalla*, 21 d'agost de 1936, pàg. 3. Aquest darrer llarg article, signat per l'egarenc Pere Vigués el 14 d'agost, constitueix tota una diatriba contra la cultura burgesa i exigeix el posicionament dels intel·lectuals: «O al lado del proletariado victorioso, por la creación de una nueva sociedad y de una nueva cultura, o de la declaración escueta de la incapacidad de superar las dudas pequeño-burguesas que asedian a buena parte de nuestros intelectuales». I acaba amb una amenaça amb totes les de la llei: «Para los que dudan y pifian esterilmente en el estiércol de la cultura burguesa decadente, el olvido será el menor de los castigos».

de començar i aquest generós primer intent poumista de sindicació d'escriptors obert a altres sindicats i partits d'esquerres va topar immediatament amb la paret dels dos sindicats majoritaris, la UGT i la CNT, que impediren qualsevol sindicació alternativa. Tal com recorda David Martínez Fiol, «els cenetistes i psuquistes adherits a l'AEAS van ser amonestats per implicar-se en la iniciativa poumista i reclamats per ingressar en el Sindicat de Professions Liberals de la CNT o en l'Agrupació d'Escriptors Catalans – UGT».¹² Efectivament, com a mínim en el cas de Salvador Roca i Roca, constatem que s'incorpora a l'AEC, de la UGT, tot just un mes després d'haver signat la crida de l'AEAS.¹³

Uns dies després de la publicació del manifest inicial, *La Humanitat*,¹⁴ *La Publicitat*¹⁵ i *La Veu de Catalunya*¹⁶ publicaven un nou comunitat on es recollien les adhesions, entre d'altres, de Pere Vigués. La llista de signataris, tant de la crida inicial com d'aquest segon comunicat, ens dona pistes sobre quin devia haver estat l'origen remot de l'AEAS. El 1933 la Secció de Literatura i Belles Arts de l'Ateneu Enciclopèdic Popular havia convocat un concurs de contes socials que va donar lloc a una publicació que recollia les narracions dels quatre autors premiats.¹⁷ En el pròleg d'aquest llibret ja es recull la intenció de crear una «Agrupació d'Escriptors i Artistes Socials», que no s'arribà, però, a concretar en aquell moment. Entre els inte-

12 David MARTÍNEZ FIOI, *Els sindicats de funcionaris de la Generalitat de Catalunya, 1931-1939*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2010, pàg. 206.

13 «Notes soltes. Agrupació d'Escriptors Catalans», *La Publicitat*, 30 d'agost de 1936, pàg. 6.

14 «Agrupació d'Escriptors i Artistes Socials (A.E.A.S.)», *La Humanitat*, 9 d'agost de 1936, pàg. 2.

15 «L'A.E.A.S. es proclama socialista», *La Publicitat*, 9 d'agost de 1936, pàg. 4.

16 «Agrupació d'Escriptors i Artistes Socials», *La Veu de Catalunya*, 12 d'agost de 1936, pàg. 2.

17 Agustí BARTRA, Agustí ESCLASANS, Josep COMABELLA i Salvador ROCA I ROCA, *4 contes socials*, Barcelona, Ateneu Enciclopèdic Popular, 1934.

grants de la comissió organitzadora i els primers adherits a l'AEAS a principis d'agost del 1936 trobem dos dels guanyadors d'aquell concurs convocat tres anys abans (Salvador Roca i Roca i Josep Comabella), així com tres dels autors que finalment no guanyaren el concurs però que es trobaven entre els deu dels quals el jurat havia fet esment (Josep Contel, Francesc Serinyà i Pere Vigués). Aquestes coincidències serien suficients per pensar, com ja ha aventurat Francesc Foguet,¹⁸ que aquella Agrupació d'Escriptors i Artistes Socials que havia estat anunciada el 1934 i que no havia passat d'una mera intenció era la mateixa que naixia ara, a finals del juliol del 1936, com a resposta a la nova situació revolucionària. Però disposem, encara, d'una evidència suplementària: el setembre del 1934 un dels premiats en el certamen convocat per l'Ateneu Enciclopèdic Popular, Agustí Esclasans, publicava un article a *La Humanitat*¹⁹ en què anunciava que la creació de l'AEAS era imminent i «la Comissió organitzadora, segons ens informen, està composta pels literats i artistes Baptista Xuriguera, Josep Comabella, Josep Contel, Francesc Serinyà, “Shum” i Josep Tort-Torres». És a dir, amb l'única excepció del pintor Josep Tort-Torres, la comissió anunciada per Esclasans el 1934 és idèntica a la que impulsa l'AEAS a principis d'agost del 1936 i, per tant, ens remet directament a l'Ateneu Enciclopèdic Popular, la qual cosa ajuda a explicar la vocació de transversalitat ideològica amb la qual la nova entitat es donava a conèixer.

No tenim notícia de la pervivència d'aquest primer intent d'agrupació d'escriptors a part dels articles de premsa esmentats, que no van més enllà del 21 d'agost de 1936,²⁰ i de notes escadusseres publi-

18 Francesc FOGUET I BOREU, «POUM: Cultura i teatre a la rereguarda republicana (1936-1939)», *Serra d'Or*, 491, gener del 2000, pàgs. 57-61.

19 Agustí ESCLASANS, «Agrupació d'Escriptors i Artistes Socials», *La Humanitat*, 7 de setembre de 1934, pàg. 4.

20 M. CAMPILLO, *Escriptors catalans i compromís antifeixista (1936-1939)*, pàg. 94, nota 4, confirma que aquesta manca de continuïtat li va ser ratificada directament pel poumista Pere Pagès (Víctor Alba).

caedes, dins del mateix període, a *Avant*,²¹ *La Rambla*²² i *La Batalla*.²³ Entre els motius que impossibilitaren una vida més longeva de l'AEAS, a més de la ja esmentada pugna sindical, que acabaria deixant el POUM en una situació cada cop més delicada fins a arribar a l'expulsió de Nin del Govern, a principis de desembre, és versemblant pensar que també hi tingueren un factor decisiu les circumstàncies particulars de Joan Baptista Xuriguera. El menarguí havia de ser, forçosament, un dels artífexs de la iniciativa, sinó el principal; recordem que les adhesions a l'organització es rebien al seu domicili particular i que l'únic ressò que la crida inicial feta per la premsa barcelonina tingué fora de Barcelona fou un manifest publicat a *La Batalla*, l'11 d'agost, per part d'una colla de joves escriptors i artistes de les comarques lleidatanes i signat, entre d'altres, pel mateix germà de Xuriguera, Pau Xuriguera Parramona.²⁴ Doncs bé, Joan Baptista Xuriguera va abandonar Barcelona el mateix mes d'agost per incorporar-se al comitè municipal que havia substituït el govern de la ciutat de Lleida i assumir les funcions de regidor de Cultura.²⁵ No va retornar a Barcelona fins al juny del 1937, després de l'expulsió del POUM de la Paeria de Lleida. Aleshores, en plena etapa de la Comissió de les Lletres Catalanes, quan el projecte de creació de l'Institut de les Lletres Catalanes ja era sobre la taula del conseller de Cultura i quan els artistes ja havien completat el seu propi procés

21 *Avant*, 12, 31 d'agost de 1936, pàg. 4.

22 *La Rambla*, 3 d'agost de 1936, pàg. 3.

23 *La Batalla*, 6, 8 d'agost de 1936, pàg. 3.

24 «Agrupación de Escritores y Artistas Sociales (A.E.A.S.)», *La Batalla*, 8, 11 d'agost de 1936, pàg. 3. Vegeu F. FOGUET I BOREU, «POUM: Cultura i teatre a la rereguarda republicana (1936-1939)», pàg. 58. Pau Xuriguera va desaparèixer al Front de l'Ebre l'any 1938, assassinat per soldats comunistes després de ser descoberta la seva militància al POUM. Vegeu Pelai PAGÈS I BLANCH, «Dirigents i militants del POUM: un planter divers i plural», *Ebre* 38, 5, 2010, pàg. 60.

25 Josep CAMPS I ARBÓS i Francesc FOGUET I BOREU, «Els pares dels soldats (1937), de Joan Baptista Xuriguera. Edició i estudi», *Llengua & Literatura*, 19, 2008, pàg. 159.

de sindicació, la represa d'una organització com l'AEAS ja no hauria tingut cap mena de viabilitat.

Les dificultats de l'anarquisme per atraure els escriptors

Les estratègies de captació de treballadors desplegades per la CNT i la UGT donaren, en un sindicat i en l'altre, resultats molt desiguals. La CNT no va aconseguir fins a la primera quinzena de desembre del 1936,²⁶ després d'una crida als escriptors catalans efectuada a mitjan novembre,²⁷ crear el Grup Sindical d'Escriptors Catalans (GSEC). Si l'AEC havia aconseguit reunir uns noranta membres poques setmanes després d'haver-se constituït,²⁸ el GSEC sembla que no va arribar a la trentena.²⁹ De la mateixa manera que seria un error con-

26 «Grup Sindical d'Escriptors Catalans», *La Veu de Catalunya*, 13 de desembre de 1936, pàg. 4.

27 «Als escriptors Catalans», *La Veu de Catalunya*, 15 de novembre de 1936, pàg. 3.

28 M. CAMPILLO, *Escriptors catalans i compromís antifeixista (1936-1939)*, pàg. 63, nota 9, enumera seixanta-quatre membres a partir de les adhesions publicades a *La Publicitat* els dies 11, 19 i 20 d'agost de 1936. Encara va aparèixer, però, una última llista d'adherents, també a *La Publicitat*, el 30 d'agost de 1936, que incorporava dinou membres més: Clementina Arderiu, Josep Maria Capdevila, Jaume Casadevall i Blanc, Xavier Escoda i Vernet, Pere Calders, Víctor Colomer, Salvador Roca i Roca, F. Grau i Ros, Josep Duró i Gili, Jaume Rosquelles, Josep Font i Solsona, Maria del Carme Nicolau, Anna Murià, Jaume Térmen, Alexandre Deuloféu, Antoni Manyer i Gener, Josep Farran i Maioral, Baltasar Gispert Sandoval i Manuel Cruells. D'aquests dinou, Murià i Cruells abandonaren l'AEC el mes de novembre i foren els principals impulsors del GSEC. Igualment, Josep Pous i Pagès, Marc Benet i Manuel Tarragó s'havien adherit també inicialment a l'AEC durant l'agost del 1936 i acabaren passant al GSEC.

29 Un document inèdit, sense data, conservat al Centro Documental de la Memoria Histórica (CDMH), ofereix una llista d'inscrits en paper timbrat del GSEC de la CNT, amb adreça al número 35 del passeig de Pi i Margall, de Barcelona. A la llista hi consten: Marc Benet i Zaragoza, Anna Murià i Romaní, Manuel Tarragó i Romeu, Josep Pous i Pagès, Víctor Mora i Alzinella, Manuel Cruells, Carme Monturiol i Puig, Joaquim Casamitjana i Riqué, Josep M. Murià i Romaní, Nicolau Enric Lluelles i Carrete, Miguel [sic]

siderar que tots els escriptors inscrits a l'AEC se sentien ideològicament propers al comunisme, fa igualment de mal imaginar quina simpatia podien sentir envers l'anarquisme escriptors que s'havien caracteritzat per la seva militància a Estat Català (els germans Murià, Perelló, Cornudella, Bertran, Cruells, Casamitjana...); i fa encara de més mal imaginar com podien casar els Pomells de Joventut de Folch i Torres amb la CNT. Maria Campillo³⁰ ha descrit perfectament la gestació i l'activitat del GSEC i ha detectat fins a quatre tipus de confluència en un espai molt reduït i, alhora, prou heterogeni. A les seves consideracions potser valdria la pena afegir-n'hi una de ben banal i circumstancial, però que és possible que tingués, al capdavall, el seu pes. Tot i que Anna Murià (indubtablement, una de les ànimes del GSEC i la seva responsable d'edicions)³¹ ha justificat l'adhesió a

Llor, Jaume Balius, Joan Bertran, Joan Cornudella, Marcellí Perelló, Josep M. Xammar, Gabriel Nogués Pahí, Lluís Sabater i Rossinyol, Joan Guivernau i Jané, Magí Murià i Torner, Salvador Suñer Farràs, Josep Amich Bert (Amichatis), Francesc Cabanes Alibau, Joan Comellas i Graells, Josep M. Folch i Torres, Joan Vives i Borrell i Delfi Dalmau i Gener (CDMH, PS-Madrid, 615/808/11).

30 M. CAMPILLO, *Escriptors catalans i compromís antifeixista (1936-1939)*, pàgs. 98-103.

31 Les edicions impulsades pel GSEC, anunciades per la premsa a partir de l'agost del 1937 («El "Grup Sindical d'Escriptors Catalans" va a començar una sèrie d'Edicions», *Diari de Catalunya*, 28 d'agost de 1937, pàg. 3), van donar com a únic fruit destacable el volum col·lectiu, publicat el mes de setembre del 1937, de JOAN GUIVERNÀ I JANÉ, MARC BENET, DELFI DALMAU, JOSEP M. MURIÀ, ALEXANDRE G. GILABERT, XAVIER VIURA, ANNA MURIÀ, ENRIC LLUELLES i CARME MONTORIOL, *Escriptors de la revolució*, Barcelona, Grup Sindical d'Escriptors Catalans, 1937, 172 pàgs. Tots ells, amb l'única excepció de Xavier Viura, formaven part de la llista d'inscrits que hem vist més amunt (vegeu la nota 28), la qual cosa ens permet datar aquesta llista en algun moment del 1937 anterior al mes de setembre. Es feu ressò de l'aparició del volum FERRER DE BLANES (ALFONS MASERAS), «Un llibre recent: Escriptors de la Revolució», *Diari de Catalunya*, 20 d'octubre de 1937, pàg. 3. Més enllà d'aquest volum, Anna Murià donà sortida a la novel·la curta del seu germà, JOSEP M. MURIÀ, *Els dos puntals*, Barcelona, Edicions Populars Literàries, 1938, que ella mateixa va reconèixer que havia publicat «més per sentimentalisme que per convicció literària» (QUIRZE GRIFELL, *Anna Murià: Àlbum de records*, Argentona, L'Aixernador, 1992, pàg. 104), i a la seva pròpia novel·la *La peixera*, Barcelona, Edicions Populars Literàries, 1938.

l'organització anarquista fent referència al caràcter català i anticentralista de la CNT (en contrast amb l'origen espanyol i el centralisme de la UGT),³² ella mateixa fa referència a un altre motiu força més ordinari: el fet que els afiliats al GSEC fossin majoritàriament dramaturgs.³³ Aquesta raó podria explicar l'adhesió de Víctor Mora, Carme Montoriol, Enric Lluelles, Josep Amich, Francesc Cabanes, Xavier Viura, Joan Vives o Josep Pous i Pagès, tots ells autors teatrals, i fins i tot podria arribar a fer digerible la incorporació de Josep Maria Folch i Torres, que, tot i la seva prolífica producció narrativa a la Biblioteca Patufet i a la Biblioteca Gentil, no havia deixat de conrear el teatre per a infants d'ençà que, el 1916, havia estrenat la seva reeixida versió d'*Els Pastorets o l'adveniment de l'infant Jesús*. La vinculació amb el món teatral, però, no explica la pertinença al GSEC, precisament, d'alguns dels escriptors del seu nucli fundacional (Murià, Tarragó, Benet, Cruells), diversos dels quals, a més, com hem vist, no havien tingut cap inconvenient a inscriure's a l'AEC durant el mes d'agost —encara que fos, només, *faute de mieux*—. L'heterogenèia composició del GSEC, doncs, sembla el resultat, d'una banda, de preferències de caràcter ideològic i, de l'altra, d'una adscripció determinada pel perfil professional dels seus autors. Les raons per les quals el GSEC va aparèixer de manera tardana i no va aconseguir, per tant, el mateix grau de representativitat que l'AEC, les hem de buscar, com veurem tot seguit, en les dificultats de l'anarquisme per articular una organització específicament literària durant els primers mesos de la revolució social a Catalunya.

32 Vegeu Quirze GRIFELL, *Anna Murià*: Àlbum de records, 1992, pàg. 29.

33 Q. GRIFELL, *Anna Murià*: Àlbum de records, pàg. 100: «Hi havia el grup d'escriptors que havien entrat a l'Agrupació d'Escriptors Catalans, que era de la UGT, i també n'hi havia que eren de la CNT, els que eren autors teatrals, perquè el teatre depenia de la CNT, i havien de ser-ne per força».

Tot i que és cert que no tenim constància de l'existència de cap agrupació d'escriptors cenetistes abans de la convocatòria de mitjan novembre del 1936, és possible reconstruir els intents de l'anarquisme per arribar fins a aquell punt i remuntar-los, de fet, fins a la darrera setmana de juliol del 1936. Just deu dies després del cop d'estat frustrat, *La Soli* va publicar una enigmàtica crida als autors residents a Catalunya:

Para tratar de un acuerdo de vital interés sobre la conveniencia del ingreso en la C.N.T., se convoca a todos los autores residentes en Cataluña a la asamblea que para tal efecto tendrá lugar mañana, jueves, a las cuatro de la tarde, en el Teatro Nuevo. — La Comisión.³⁴

Diem enigmàtica per dos motius. En primer lloc, perquè la denominació «autors» és prou ambigua perquè no puguem tenir la plena seguretat que la crida va destinada, exclusivament, als escriptors, tot i que seria igualment estrany pensar que els excloïa. Convé tenir present que, en un moment tan incipient de la revolució, no només les adscripcions a un sindicat o a l'altre, sinó també les delimitacions internes dins d'oficis amb especialitzacions diverses, donaven joc a tota mena de combinacions. Molts dramaturgs —innegablement, escriptors—, per exemple, que s'havien constituït en l'Associació d'Autors Teatral ben pocs dies abans de la revolució (12 de juliol), s'agruparen aleshores amb els compositors i s'adheriren a la UGT com a Sindicat d'Autors i Compositors de Catalunya i, en canvi, a la CNT dins del Sindicat Únic d'Espectacles Públics de Catalunya, i alguns d'ells acabaren formant part del GSEC, com hem vist.³⁵ I, en

³⁴ «A los autores de Cataluña», *Solidaridad Obrera*, 29 de juliol de 1936, pàg. 2; repetit en l'edició de l'endemà, dijous, pàg. 7.

³⁵ Vegeu un estudi aprofundit sobre el panorama teatral català en temps de guerra a Francesc FOGUET I BOREU, *Teatre, guerra i revolució: Barcelona, 1936-1939*, Barcelona, Pu-

segon lloc, perquè no hem sabut trobar evidències del fet que aquesta reunió s'arribés a celebrar o que obtingués, si més no, el mínim èxit de convocatòria per poder ser comunicada públicament. Un repàs de la premsa anarquista dels dies següents permet intuir, més aviat, que els intents dels anarquistes per captar els literats no donaven els fruits esperats, de tal manera que s'acabaria donant prioritat als periodistes. Així, el mateix dia que havia de tenir lloc la reunió esmentada més amunt, *La Soli* publicava:

Los filósofos y literatos, allá ellos; no nos metemos en la cabeza de nadie, porque nadie en nombre de la libertad puede inmiscuirse en cabeza que piensa. Las plumas de periódico es otra cosa. Los periodistas son obreros manuales, y en los presentes momentos en que se ventila el porvenir de la clase trabajadora, requerimos, con ánimo cordial, a todos los periodistas para que se pongan al lado del pueblo.³⁶

I la qüestió reapareix, encara, dos dies més tard, aquesta vegada acusant els intel·lectuals de reaccionaris per no involucrar-se en la revolució:

No es posible asociar la inteligencia; lo sabemos y lejos estamos de pretenderlo; pero sí que es posible y más que posible, asociar las voluntades de los hombres de inteligencia.

Los intelectuales deben darse cuenta de ello y prestar su voluntad a la obra revolucionaria emprendida por el pueblo español, que necesita de cerebros tanto como de músculos.

blicacions de l'Abadia de Montserrat, 2005. I, encara, sobre les relacions entre els dos sindicats majoritaris en l'àmbit teatral, vegeu també Francesc FOGUET I BOREU, «Les relacions de la CNT i la UGT en el sector dels espectacles públics (1936-1939): una fallaç unitat sindical», *Afers*, 47, 2004, pàgs. 139-155.

³⁶ «Las plumas han de ser consideradas armas de lucha y trabajo», *Solidaridad Obrera*, 30 de juliol de 1936, pàg. 2.

De otro modo, quedándose echados en su pereza, sin quererlo acaso, los intelectuales hacen un gran Servicio a la burguesía y, por ende, mucho mal a la revolución.³⁷

Podríem recordar, encara, la cèlebre i dura apel·lació que el Dr. Fèlix Martí Ibañez dirigeix als intel·lectuals una setmana més tard, el 7 d'agost, en què els acusa de traïdors a la revolució:

Es teniendo a la vista el comportamiento del proletariado manual que debemos preguntarnos: ¿Han cumplido los trabajadores intelectuales su misión histórica? Por doloroso que sea confesarlo, respondemos que no. Hasta el momento presente los intelectuales han traicionado a la revolución [...].³⁸

No sembla que cap d'aquestes crides llançades des de l'òrgan de la CNT, tant les que anaven dirigides als autors com les que s'adreçaven més genèricament als intel·lectuals, tingués gran efecte entre els escriptors catalans. Si tenim en compte la llista d'inscrits que finalment acabaren conformant el GSEC, podem fins i tot dubtar que cap d'ells arribés a llegir les crides publicades a *La Soli*. Mentrestant, el conjunt d'escriptors que des de principis d'agost constituïren l'AEC havien aprofitat l'existència d'una organització prèvia que els aglutinava des del gener del 1936: el Club dels Novel·listes.³⁹ És indubtable que durant aquelles primeres setmanes de revolució Treball i els seus ja havien estat rumiant com havien d'afrontar la nova situació i havien determinat quina era la millor opció que calia prendre per po-

37 «La desidia de los intelectuales, al servicio de la reacción», *Solidaridad Obrera*, 1 d'agost de 1936, pàg. 2.

38 Fèlix MARTÍ IBAÑEZ, «Mensaje a los intelectuales», *Solidaridad Obrera*, 7 d'agost de 1936, pàgs. 1-2.

39 Vegeu Josep Maria BALAGUER, «La creació del Club dels Novel·listes i els fils de la història», *Els Marges*, 57, 1996, pàgs. 15-35.

der mantenir, *gattopardianament*, una estructura tan similar al Club com fos possible i que, alhora, resultés acceptable als ulls dels sindicats. Per això, el mateix dia que apareixia a *La Soli* l'article de Martí Ibàñez, Treball es reunia amb els membres del Club dels Novel·listes al Palau Robert i els proposava un canvi de nom que implicava renunciar a prioritzar els autors que cultivaven el gènere novel·lístic i, en conseqüència, obria la porta a tota mena d'escriptors: Agrupació d'Escriptors Catalans.

L'Agrupació d'Escriptors Catalans (UGT)

Tot i que, formalment, l'adhesió de l'AEC a la UGT no es va votar fins a l'assemblea celebrada per la nova agrupació el 3 de setembre, en aquella primera reunió al Palau Robert la qüestió ja va quedar perfectament fixada, tal com ens revelen diverses de les cròniques periodístiques aparegudes al llarg dels dies següents,⁴⁰ així com els dos textos d'Aurora Bertrana als quals ens hem referit a l'inici d'aquest article i que posen un èmfasi especial en el fet que la CNT no va ser una opció que s'arribés a plantejar ni a debatre. Sorprenentment, però, el relat de la trobada que fa *La Publicitat* el mateix dia que *La Humanitat* i que *Treball*, a diferència d'aquests dos diaris no fa cap esment de l'ingrés en la UGT i, en canvi, dona com a única notícia la creació de l'entitat i la seva adhesió immediata al Govern de la Generalitat.⁴¹ Què era, doncs, l'AEC: un sindicat d'escriptors adherit a la UGT o bé una associació d'escriptors adherida al Govern de la Generalitat? Naturalment, era totes dues coses alhora, tot i que, com

⁴⁰ Vegeu la nota 3.

⁴¹ «L'Agrupació d'Escriptors Catalans proclama la seva adhesió al Govern de la Generalitat», *La Publicitat*, 9 d'agost de 1936, pàg. 2.

ha destacat Maria Campillo,⁴² cronològicament primer hi va haver l'adhesió al Govern i, després, la forçosa adhesió sindical. Aquest ordre establia una prioritat no només cronològica, sinó també lògica, que tindria conseqüències a llarg termini i acabaria determinant la progressiva aproximació a la Generalitat.

Quin era, però, el grau de compromís, o d'obediència, de l'AEC a la UGT o, en termes més generals, com es concretava, exactament, el compromís de l'AEC amb la revolució social? Aquesta ha estat una qüestió controvertida, que en el seu moment ja va generar tota mena de posicionaments i crítiques tant en un sentit (els escriptors s'haurien sindicat només per obeir les exigències del moment però la seva literatura continuaria obeint els dictats de la burgesia) com en l'altre (els escriptors, sota el control ferri del PSUC, haurien exercit una mena de dictadura literària contra la FAI i el POUM, una crítica que, des d'una òptica anarquista o poumista, pot coincidir perfectament amb la primera, atès que tant el Partit Comunista com el PSUC eren percebuts per llibertaris i antiestalinistes com a partits d'ordre). La polèmica ha estat analitzada exhaustivament, de nou, per Maria Campillo,⁴³ així com per Francesc Foguet en relació amb el cas concret de *L'Esquella de la Torratxa*.⁴⁴ No reiterarem aquí la lúcida anàlisi de Campillo, que la condueix a la ponderada conclusió que l'adscripció de l'AEC a la UGT era «la més viable i la més rendible», ateses les circumstàncies i el principi de sindicació obligatòria, per

42 M. CAMPILLO. *Escriptors catalans i compromís antifeixista (1936-1939)*, pàg. 99, nota 23.

43 M. CAMPILLO, *Escriptors catalans i compromís antifeixista (1936-1939)*, pàgs. 61-62 i 77-89. Igualment, M. CAMPILLO, «Els escriptors catalans i el PSUC durant la guerra: un combat cultural», dins Josep PUIGSECH FARRÀS i Gaiame PALA (eds.), *Les mans del PSUC: Militància*, Barcelona, Memorial Democràtic, 2017, pàgs. 83-99.

44 Francesc FOGUET I BOREU, «Una història de la revolució i la contrarevolució (1936-1939). Tria de textos publicats a *L'Esquella de la Torratxa*», *Llengua & Literatura*, 16, 2005, pàgs. 59-154.

poder prosseguir un projecte cultural que s'havia iniciat molt abans, i, per tant, voler llegir aquesta sindicació en clau ideològica és difícilment sostenible si tenim en compte, d'una banda, l'heterogeneïtat dels seus membres i, de l'altra, el grau d'obertura encara major que representà la creació de la Comissió de les Lletres Catalanes i la integració del GSEC de la CNT. El que procurarem serà ressaltar les tensions entre l'AEC i la UGT posteriors a l'ingrés en el sindicat, el setembre del 1936, i que, com es veurà, ens permeten ratificar que aquesta sindicació va obeir a poc més que a un compromís tàctic i transitori, previ a la creació de la Comissió de les Lletres Catalanes.

D'entrada, se sap que el fet que el conseller Ventura Gassol signés, en una data tan primerenca com el 26 d'agost de 1936, un decret⁴⁵ pel qual encomanava a l'AEC l'organització del règim editorial de Catalunya i nomenava Francesc Tralbal delegat de la Generalitat per dur a terme aquesta organització, va despertar immediatament els recels del PSUC, que, des de *Treball*, demanà explicacions sobre el motiu d'haver escollit l'AEC per dur a terme una missió d'aquesta mena i sobre l'abast i l'orientació exactes d'aquest pla d'organització.⁴⁶ Cal tenir present que en aquell moment l'AEC encara no havia formalitzat el seu ingrés a la UGT, tot i que sembla que aquesta decisió s'havia pres, ja, en la primera reunió del 7 d'agost. Podria pensar-se, doncs, que les tensions entre el PSUC i l'AEC responien, només, a una fase de transició, prèvia a l'ingrés dels escriptors a l'organització sindical, que va tenir lloc el 3 de setembre. Sorprèn, però, que un mes més tard, quan l'AEC es presenta des de *Mirador*, en un article del 9 d'octubre, en la primera edició d'aquesta capçalera després d'haver estat requisada pel PSUC, no es faci cap mena de referència a la vinculació amb la UGT i, en canvi, es destaquï de manera explícita l'obediència dels escriptors al Govern de la Generalitat:

45 *Diari Oficial de la Generalitat de Catalunya* (DOGC), 28 d'agost de 1936.

46 «De quines edicions es tracta, Francesc Tralbal?», *Treball*, 30 d'agost de 1936.

«Entenent-ho així, l'A. d'E. C. acompanyà la seva entrada a la vida d'una declaració d'adhesió al Govern de la Generalitat en qui veu l'autoritat màxima i la representació genuïna del moviment que lluita per la defensa de l'esperit i de la llibertat». ⁴⁷ És a dir, el setmanari de literatura, art i política requisat pel PSUC i dirigit per Artur Perucho, el mateix director de *Treball*, publica una notícia en què pretén posar de manifest el valor de la feina feta per l'AEC (llibres als hospitals i al front, emissions radiofòniques, vertebració professional, publicacions...) i no fa cap esment de la UGT. N'hi ha prou de fer un cop d'ull al conjunt de signatures que apareixen a les pàgines de *Mirador* ja en aquest primer número per fer-se càrrec que, malgrat la direcció de Perucho i la titularitat del mitjà per part del PSUC, qui realment feia *Mirador* era, en bona part, l'AEC. Així, hi trobem: Cèsar August Jordana evocant líricament l'«Octubre català» i, a la columna del costat, un breu on s'aplaudeix la seva elecció com a president de l'AEC; Lluís Montanyà parlant de la novel·la *Desordre*, de Ramon Xuriguera, i Ramon Xuriguera traduint un conte d'Ilya Ehrenburg; Xavier Benguerel parlant de *Cataclisme*, de Joan Oliver, i Joan Oliver oferint en primícia els primers versos inèdits del seu *Bestiari*. En només vuit pàgines, quatre notícies ⁴⁸ tenen explícitament l'AEC com a tema. L'AEC hi és subjecte i objecte fins a tal punt que costa veure la publicació com un òrgan sindical, i no pas com un òrgan de l'organització d'escriptors. Al llarg d'aquell mateix mes d'octubre, però, tenen lloc una sèrie d'esdeveniments que més aviat porten a pensar no només que la vinculació entre l'AEC i la

47 «Una institució puixant. L'Agrupació d'Escriptors Catalans», *Mirador*, 390, 9 d'octubre de 1936, pàg. 5.

48 «Una institució puixant. L'Agrupació d'Escriptors Catalans», pàg. 5; «Actituds. Els escriptors antifeixistes de Catalunya contesten la lletra dels escriptors anglesos», *Mirador*, 390, 9 d'octubre de 1936, pàg. 6; breu sobre C. A. Jordana, *Mirador*, 390, 9 d'octubre de 1936, pàg. 1, i breu amb un acudit sobre la primera visita d'Andreu Nin al Palau Robert, seu inicial de l'AEC, *Mirador*, 390, 9 d'octubre de 1936, pàg. 1.

UGT és més aviat formal que no pas real, sinó que les dues organitzacions es troben en una situació d'enfrontament obert.

El dia 4 d'octubre es crea una Agrupació d'Escriptors en Llengua Castellana (AELC) adherida a la UGT, que el dia 15 d'octubre anuncia una reunió prevista per al dia 18 d'octubre per aprovar els seus estatuts.⁴⁹ A diferència de l'AEC, que s'havia creat a iniciativa dels escriptors mateixos i posteriorment s'havia adherit a la UGT, ara és l'organització sindical qui mou fitxa per incentivar la creació de la nova filial, de manera similar al que succeirà amb el GSEC de la CNT. Quines raons podien motivar aquest interès a agrupar els escriptors en llengua castellana? Van ser els escriptors mateixos —*discriminats* lingüísticament per l'AEC— els qui van impulsar-ne la creació? O més aviat la UGT, davant la impossibilitat de controlar l'AEC, va intentar crear una organització literària més mal·leable políticament? En qualsevol cas, la iniciativa no va reeixir. No podem saber exactament quants membres va arribar a agrupar, qui formava la junta directiva o si van arribar a desenvolupar cap actuació com a grup. Una llista del 15 de novembre de 1936 deixa constància, només, de dinou membres.⁵⁰ Sabem que va tenir la seu social, en un primer moment, al número 277 del carrer de la Diputació (la mateixa seu, per tant, de l'Associació d'Autors Teatral, que s'havia constituït el 12 de juliol) i,

49 «Agrupació d'Escriptors de Llengua Castellana U.G.T.», *La Publicitat*, 15 d'octubre de 1936, pàg. 4; *La Humanitat*, 15 d'octubre de 1936, pàg. 2; *Treball*, 15 d'octubre de 1936, pàg. 6.

50 El document, retintut inicialment al CDMH de Salamanca sota la signatura CDMH, PS-Barcelona, 1049, es troba actualment a l'Arxiu Nacional de Catalunya amb la referència ANCI-886-T57, f. 58. Els membres que hi apareixen són: María Luz Morales, Zoe Godoy, Eduardo Macho Quevedo, Alfonso Nadal, Antonio Guardiola, José Polo, Joaquín Gallardo, Manuel Vallvé, Emilio Mira, Ángel Marsá, Juan Caballero, Alejandro Frías-Sucre, Antonio Calero, Alejandro Chleusebaigue, Ricardo Crespo, Manuel Sánchez-Sarto, Francisco Payarols, Elisabet Mulder, Esteban Macragh. M. CAMPILLO. *Escriptors catalans i compromís antifeixista (1936-1939)*, pàg. 99, nota 20, ja havia consignat aquesta llista, que havia pogut consultar a Salamanca.

a partir del novembre, al número 114 del carrer de Roger de Llúria. I que, entre l'octubre i novembre del 1936, un cop constituïda l'associació el dia 18 d'octubre, es van anunciar dues reunions de l'entitat, de les quals la primera va haver de ser suspesa i ajornada⁵¹ i la segona va tenir lloc el 15 de novembre.⁵² Després d'aquesta convocatòria, una nota de premsa de finals de novembre informa que l'entitat ha aprovat els seus estatuts⁵³ (però això, si s'havia complert el que anunciava la convocatòria del 15 d'octubre, ja s'havia fet el 18 d'octubre, un mes i mig abans) i, a partir d'aquí, tant la premsa com els arxius ens donen només algunes poques pistes de la seva pervivència. En la primera Fira del Llibre celebrada el juny de 1937, l'Agrupació organitza al Casal de la Cultura un míting on intervien María Luz Morales, Ricardo Crespo, Francisco Santano, Eduardo Macho Quevedo, Jacinto María Mustieles i Alfonso Nadal.⁵⁴ L'entitat s'adhereix al manifest fundacional del Casal de la Cultura de Barcelona la primavera del 1937.⁵⁵ *La Publicitat* del 4 de juliol de 1937 reproduïx una carta signada per Zoe Godoy, en nom de l'Agrupació d'Escriptors en Llengua Castellana i adreçada al conseller de Cultura, en què denuncia la proliferació de llibres en castellà publicats amb «finalitats inconfessables» i «urgeix la creació, com en tots els moviments revoluciona-

51 *La Publicitat*, 25 d'octubre de 1936, pàg. 4: «Reunió ajornada. L'Agrupació d'Escriptors en Llengua Castellana (UGT), comunica que es veu obligada a ajornar la reunió que estava anunciada per a avui, diumenge. Queda convocada per al diumenge vinent, dia 1 de novembre, a les deu del matí, al local que oportunament s'anunciarà».

52 *La Publicitat*, 15 de novembre de 1936, pàg. 2: «Assemblees per avui [...]. A les deu, a l'Agrupació d'Escriptors en Llengua Castellana, UGT (Diputació, 277)».

53 *La Publicitat*, 27 de novembre de 1936, pàg. 3: «L'Agrupació d'Escriptors en Llengua Castellana (UGT). En la darrera reunió celebrada per l'Agrupació d'Escriptors en Llengua Castellana, adherida a la UGT, quedaren aprovats els Estatuts pels quals ha de regir-se la nova entitat i designada la Junta directiva. Els escriptors que vulguin associar-s'hi poden passar de 7 a 8 del vespre pel local social de l'Agrupació (Llúria, 114, principal). També poden enviar per escrit a la secretaria la sol·licitud d'ingrés».

54 «Actos para hoy», *La Vanguardia*, 4 de juny de 1937, pàg. 2.

55 *Nova Ibèria*, 3-4, març-abril de 1937.

ris, d'un ampli Comitè de Censura de les publicacions, que tingui una força executiva suficient per a fer desaparèixer ràpidament tot aquest material tòxic, que desborda les voravies dels nostres carrers més cèntrics».⁵⁶ Un any més tard, en la reunió preparatòria de la Diada del Llibre que té lloc a la seu de la ILC, hi assisteix Ricard Crespo en representació de l'AELC.⁵⁷ Finalment, el 20 de gener de 1937 Zoe Godoy, secretari de l'AELC, va sol·licitar a Josep Fontbernat, director general de Radiodifusió de la Generalitat, l'encàrrec a Alfonso Nadal d'una conferència radiada sota el títol «Puchkin, amigo del pueblo».⁵⁸

Més enllà de l'intent d'impulsar aquesta AELC i de respondre de manera indignada a la publicació del decret de Gassol, la UGT i la CNT activen, entre el setembre i l'octubre del 1936, el Departament d'Edicions, adscrit a la Secretaria de Treball Col·lectiu, la missió principal del qual és, justament, «acabar amb les iniciatives disperses, coordinar tots els esforços en aquest important sector de la producció i orientar adientment els organismes directius de l'economia, sobre els problemes peculiars d'aquesta indústria»;⁵⁹ és a dir, a la pràctica, el mateix objectiu que es proposava el decret de Gassol. La premsa d'aquell mateix mes d'octubre ja deixa entreveure clarament les desavinences entre aquest Departament d'Edicions sindical i l'AEC, tant en relació amb els treballs de replantejament del mercat editorial com amb una de les activitats que havia distingit l'AEC des del

56 Z. GODOY, «Contra la pornografia pseudo-literària», *La Publicitat*, 4 de juliol de 1937, pàg. 5.

57 «El Día del Libro», *La Vanguardia*, 4 de juny de 1938, pàg. 4, i «La Diada del Llibre. Per una Conferència del llibre», *La Humanitat*, 11 de juny de 1938, pàg. 2.

58 El document, retingut inicialment al CDMH de Salamanca sota la signatura CDMH, PS-Barcelona, 276, 2, es troba actualment a l'Arxiu Nacional de Catalunya, amb referència ANC1-I-T-7348, f. 52. Agraïm a la Sra. Susana Penelo Werner, de l'Arxiu Nacional de Catalunya, el seu habitual tracte, exquisit i deferent.

59 *La Publicitat*, 24 d'octubre de 1936, pàg. 2.

primer moment: la recollida de llibres per al front. Així, entre el 24 i el 25 d'octubre el Departament d'Edicions de la Secretaria de Treball Col·lectiu va difondre l'àmplia nota següent:

Secretaria de Treball Col·lectiu. Departament d'Edicions C.N.T.-U.G.T.⁶⁰

Interessa a tots els qui desenrotllen activitats relacionades amb les arts del llibre, i particularment a les seves agrupacions sindicals, conèixer l'existència d'aquest departament d'Edicions, la missió principal del qual és, justament, d'acabar amb les iniciatives disperses, coordinar tots els esforços en aquest important sector de la producció i orientar adientment els organismes directius de l'economia, sobre els problemes peculiars d'aquesta indústria.

El Departament d'Edicions és integrat per representants de les Editorials barcelonines incautades, i compta amb la col·laboració de les restants editorials de la ciutat. En un mes d'activitats ha demostrat que és un organisme eficaç, ha aprovat el seu Reglament interior i ha establert una regulació detallada sobre problemes tan importants com la venda per agents a Espanya i les condicions de venda i cobrament a l'Amèrica; d'altra banda, porta a cap una tasca constant de normalització de les condicions de treball en la indústria gràfica, i té en curs importants iniciatives que han de redundar a profit i prestigi dels obrers d'aquest ram i de la cultura general.

Per això requerim molt insistentment de tots els organismes sindicals que estudien problemes relacionats amb les arts del llibre, ben especialment de tots aquells que hi aporten una col·laboració intel·lectual (autors, traductors, col·laboradors literaris i gràfics, etc.) que transmetin per escrit llurs demandes i iniciatives a aquest departament, com ho fan els obrers manuals i mercantils. D'aquesta manera, no solament hom assolirà una plena unitat d'acció sinó que, disposant sempre dels assesso-

60 A *La Publicitat*, el títol va ser «Organització del Departament d'Edicions». I el text va anar precedit de l'entrada següent: «La Secretaria de Treball Col·lectiu, departament d'Edicions (CNT - UGT) ens ha tramès la nota següent».

raments millors, aconseguirem que les decisions adoptades pel departament comptin per endavant amb l'aquiescència dels diversos grups sindicals interessats i tinguin plenament assegurada l'eficàcia de llurs acords.⁶¹

Essent incessant la petició de llibres destinats els uns als combatents dels diversos fronts d'Espanya i per a formar biblioteques de caràcter educatiu els altres, es posa a coneixement dels peticionaris que hauran d'adreçar-se únicament al Departament d'Edicions (secretaria de Treball Collectiu), que té el seu domicili provisional a la plaça de la Igualtat, antiga església de Sant Agustí.,

La nova organització del treball requereix una comprensió ben clara de part de tothom i exigeix que els donatius de les editorials barcelonines assoleixin la deguda eficàcia. Per aconseguir això el Departament d'Edicions en regularà la distribució i atindrà o refusarà les peticions després de sotmetre-les a informació prèvia.⁶²

La nota no sortia casualment aquell dia. Tot just dos dies abans, *La Vanguardia* havia publicat una notícia sobre l'activitat de recollida de llibres i tramesa als hospitals i al front per part de l'AEC, on es demanava la col·laboració d'editors, llibreters i particulars:

La «Agrupación d'Esriptors Catalans, UGT», continua activando la recogida y remesa de libros para el frente, hospitales de sangre y centros antifascistas, con la colaboración del Comité Sanitario, que tiene a su cuidado hacer llegar los paquetes a destino. [...]

Se suplica a los editores, libreros y a particulares que manden libros, cuanto antes mejor, al local de la «A. d'E. de C.», Paseo de Gracia, 107 [...].⁶³

61 *La Publicitat*, 24 d'octubre de 1936, pàg. 2, publica la nota fins aquí i la resta del text en una nova inserció l'endemà, sota el títol «El Departament d'Edicions té cura de la recollida i de la distribució de llibres» (pàg. 3).

62 *La Veu de Catalunya*, 25 d'octubre de 1936, pàg. 3.

63 «Los trabajos de la retaguardia. Libros para el frente y los hospitales», *La Vanguardia*, 22 d'octubre de 1936, pàg. 3.

Recordem que la recollida i tramesa de llibres al front havia estat una iniciativa de l'AEC, que havia constituït, de fet, la seva actuació més primerenca. Trabal la retrotrau a «la primera setmana d'agost»,⁶⁴ la qual cosa, certament, no és possible perquè, com hem vist, la reunió de constitució de l'AEC va ser, precisament, el dia 7 d'agost. Sí, però, que podem afirmar que a mitjan agost el servei estava plenament operatiu i, a més, la iniciativa s'havia difós suficientment perquè altres entitats s'hi adherissin. La col·laboració entre el Comitè Sanitari i l'AEC permetia que els escriptors gestionessin la recollida de llibres i el Comitè Sanitari es cuidés de fer-los arribar tant als hospitals com al front. Durant les primeres setmanes del conflicte bèl·lic no va aparèixer cap tensió entre l'AEC i les organitzacions sindicals en relació amb la gestió del servei de recollida de llibres. Aquesta bona relació, però, començaria a deteriorar-se al llarg de les setmanes següents, en bona part com a conseqüència, d'una banda, del decret de Ventura Gassol mitjançant el qual encarregava a l'AEC l'organització del règim editorial de Catalunya i nomenava Francesc Trabal delegat de la Generalitat en aquesta organització,⁶⁵ i, de l'altra, d'un decret del conseller de Sanitat que contribuïu poderosament

64 Francesc TRABAL, «Servei de Biblioteques al Front», *Nova Ibèria*, 3-4, març-abril del 1937, s.p.: «Entre els mobilitzats de la reraguarda, els escriptors catalans volgueren contribuir a ajudar el nostre front i la primera setmana d'agost l'Agrupació d'Escriptors Catalans, que acabava de constituir-se a Barcelona començà a enviar cap a les avançades d'Aragó caixes de llibres, novel·les, poesia, obres de diverses matèries que aviat arribaren a la xifra de setze mil volums».

65 *DOG*, 28 d'agost de 1936, pàg. 1228: «Per a estructurar, unificant-lo, el règim editorial de Catalunya, i fer que respongui al nou esperit; per a resoldre el problema social gravíssim que planteja l'absoluta paràlització dels afers editorials, impressors, relligadors, enquadernadors, repartidors, comissionistes, viatjants, cobradors i personal administratiu. A proposta del Conseller de Cultura i, d'acord amb el Consell, Decreto: 1r. La Generalitat de Catalunya encomana a l'Agrupació d'Escriptors Catalans l'organització del règim editorial a Catalunya. Art. 2n. És nomenat delegat de la Generalitat, en l'organització esmentada, l'escriptor Francesc Trabal i Benessat. Barcelona, 26 d'agost del 1936. Lluís Companys. El Conseller de Cultura, Ventura Gassol».

a enterbolir la relació entre l'AEC i la UGT i donà peu a la progressiva aproximació de l'AEC a la Generalitat.

Efectivament, poques setmanes després de la publicació del decret de Gassol, el Comitè Sanitari va ser arrencat, també per decret, del Comitè de Milícies Antifeixistes i va ser adscrit a la Conselleria de Sanitat.⁶⁶ Aquests dos decrets tocaven aspectes nuclears d'una tipologia d'activitats (l'organització del règim editorial, d'una banda, i l'organització del servei de recollida i tramesa de llibres als hospitals i al front) que constituïen un territori híbrid entre l'acció sindical i la dels escriptors, i no és gens casual que siguin precisament aquestes dues activitats les que centrin l'admonició —implícita però prou clara— del Departament d'Edicions de la Secretaria de Treball Col·lectiu de la UGT i la CNT a l'AEC, difosa a la premsa el 24 d'octubre. Recordem que el decret de Ventura Gassol pretenia «resoldre el problema social gravíssim que planteja l'absoluta paraltzació dels afers editorials», és a dir, posava de manifest que, tres mesos després de l'inici de la revolució, la producció editorial no estava funcionant en el nou context de confiscacions i col·lectivitzacions i, per tant, s'imposava la necessitat que la Generalitat, amb l'ajut de l'AEC, hi intervingués. Tot i encomanar aquesta funció ordenadora a una entitat d'escriptors, el decret de Gassol tocava qüestions d'organització del treball que anaven molt més enllà de la creació literària (el decret esmenta explícitament l'organització d'oficis com ara «impresors, relligadors, encuadernadors, repartidors, comissionistes, viatjants, cobradors i personal administratiu»). Un decret com aquest havia d'incomodar forçosament els sindicats, que veïen que la connivència entre l'AEC i la Conselleria de Cultura els deixava al marge de l'organització del nou règim editorial i, per tant, també de qualsevol mena de possibilitat d'incidir tant en aspectes de fons (el contingut

66 El decret, signat pel conseller de Sanitat, Martí Rouret, i pel de Defensa, Felip Díaz Sandino, aparegué al *DOGC* del 19 de setembre de 1936.

i l'orientació dels llibres publicats) com de forma (el sistema d'organització adoptat).

Entre el 23 d'octubre i el 17 de desembre de 1936 Gassol —que s'havia vist obligat a abandonar Catalunya amenaçat per les faccions més bèl·ligerants de l'anarquisme— conserva la titularitat de la conselleria, però n'exerceix les funcions, interinament, el conseller primer, Josep Tarradellas. Serà, doncs, Tarradellas qui farà un pas més respecte al decret de Gassol i, de l'encàrrec de l'organització del règim editorial a l'AEC, passarà a la creació del Comitè d'Edicions Catalanes.⁶⁷ I, només cinc setmanes després, un nou decret, que ja incorpora la signatura del nou conseller de Cultura, Antoni Maria Sbert, modifica, sense alterar-ne les funcions, el nom de Comitè d'Edicions Catalanes pel de Comissió de les Lletres Catalanes.⁶⁸ Hi

⁶⁷ *DOGC*, 844, 9 de desembre de 1936, pàg. 915:

Per tal de contribuir a la protecció eficaç dels interessos espirituals de Catalunya i a l'organització de l'esforç dels escriptors catalans en la conducció de la lluita antifeixista. D'acord amb el Consell, Decreto: Art. 1r. És creat un Comitè d'Edicions Catalanes adscrit a la Conselleria de Cultura, que tindrà cura d'investigar i organitzar les possibilitats editorials en llengua catalana i de proposar les publicacions en aquesta llengua que més puguin convenir al moment actual. Art. 2n. Són nomenats per a formar el dit Comitè: Just Cabot i Ribot, que hi representarà el Conseller, i Anna Murià i Romaní, Joan Oliver i Sallarès, Josep Pous i Pagès i Francesc Trabal i Benessat, pels escriptors. Barcelona, 2 de desembre de 1936. El Conseller Primer i interí de Cultura, Josep Tarradellas.

⁶⁸ *DOGC*, 17, 17 de gener de 1937, pàg. 261:

Per Decret del Govern de la Generalitat, del 2 del passat mes de desembre, va ésser creat un Comitè d'Edicions Catalanes adscrit a la Conselleria de Cultura, que tindrà cura d'investigar i organitzar les possibilitats editorials en llengua catalana i de proposar les publicacions en aquesta llengua que més puguin convenir al moment actual; Atès, però, que el nom de Comitè d'Edicions Catalanes no correspon, pròpiament, a la missió que l'esmentat organisme té encomanada, tota vegada que el seu comès té molta més extensió que impulsar les edicions de llibres catalans; A proposta, doncs, del Conseller de Cultura i d'acord amb el Consell, Decreto: Art. 1r. El Comitè d'Edicions Catalanes, creat per Decret del 2 del passat mes de desembre, es dirà, des d'ara, Comissió de les Lletres Catalanes és: Art. 2n. La missió de l'esmentada Comissió de les Lletres Catalanes és: a) Enquadrar els escriptors catalans en la nova organització social, i organitzar l'ajut als treballadors de les Lletres Catalanes, i b) Expandir la literatura catalana dintre i fora de Catalunya. Art. 3r. El

ha, en aquests dos decrets, com a mínim dos aspectes implícits rellevants en relació amb el litigi entre escriptors i sindicats.

En primer lloc, recordem que quan apareix el Decret del 2 de desembre, el GSEC de la CNT ja ha estat constituït i dos dels seus noms més destacats, Anna Murià i Josep Pous i Pagès, s'incorporen ara al Comitè d'Edicions Catalanes, juntament amb Oliver i Trabal, en representació dels escriptors. Per tant, l'AEC (UGT) i el GSEC (CNT) han minimitzat la distància que els separava pel fet d'estar adscrits a organitzacions sindicals diferents, però, alhora, la integració d'alguns dels seus membres més destacats en un organisme adscrit al Departament de Cultura inicia l'allunyament progressiu del conjunt dels escriptors respecte als sindicats i els apropa a una estructura institucional que és el preàmbul d'un Institut / Institució de les Lletres Catalanes del tot integrada en el funcionament orgànic de la Generalitat i completament al marge de qualsevol organització sindical.

En segon lloc, tot i que el preàmbul del decret de Sbert del 15 de gener justificava el canvi de nom del Comitè d'Edicions Catalanes de Tarradellas pel de Comissió de les Lletres Catalanes adduint que «no correspon, pròpiament, a la missió que l'esmentat organisme té encomanada, tota vegada que el seu comès té molta més extensió que impulsar les edicions de llibres catalans», en realitat les funcions que li atorga el segon decret representen, en relació amb l'àmbit específic de l'organització del règim editorial, un pas enrere substancial. Desapareixen, efectivament, tots els aspectes d'organització estrictament industrial i comercial que havíem vist en el decret de

Conseller de Cultura resta facultat per a regular per Ordre el funcionament de la Comissió de les Lletres Catalanes. Art. 4t. Les despeses del seu funcionament es pagaran a càrrec de la partida 1672 dels Pressupostos vigents, fins i tant no hi hagi la consignació adequada. Barcelona, 15 de gener del 1937. El Conseller Primer Josep Tarradellas. El Conseller de Cultura, Antoni M. Sbert.

Gassol del 26 d'agost i l'encàrrec que es fa als escriptors se centra ara a «a) Enquadrar els escriptors catalans en la nova organització social, i organitzar l'ajut als treballadors de les Lletres Catalanes, i b) Expandir la literatura catalana dintre i fora de Catalunya», la qual cosa sembla molt més apropiada per a una organització formada, al capdavall, per autors i, sobretot, evita topades innecessàries amb els sindicats per qüestions prou complexes i que generaven una controvèrsia important i del tot aliena a la vida literària.

Convé tenir present que un dels temes que calia dirimir durant aquells mesos era el marc normatiu del nou règim de col·lectivitzacions i l'encaix concret de cada sector professional en aquest nou plantejament industrial. Així, el marc general que fixava el Decret de col·lectivitzacions del 24 d'octubre⁶⁹ és desenvolupat per diverses ordres del conseller d'Economia d'octubre i novembre, especialment l'Ordre del 28 de novembre sobre concentracions o agrupaments de les diverses empreses d'una mateixa branca industrial en una empresa.⁷⁰ És en virtut d'aquesta darrera ordre que el Departament d'Edicions de la Secretaria de Treball Col·lectiu de la UGT i la CNT insta els editors de Catalunya a posicionar-se sobre una possible gran concentració editorial. Un total de quaranta-sis editorials es reuneixen en assemblea a finals del 1936⁷¹ i fixen de manera gairebé unànime el seu rebuig a la concentració i la seva voluntat, adduint que «a la indústria editorial no le conviene la concentración de casas en una sola

69 «Decret de col·lectivitzacions de les empreses industrials i comercials», *DOGC*, 302, 28 d'octubre de 1936, pàgs. 373-376.

70 *DOGC*, 336, 1 de desembre de 1936, pàg. 806.

71 Les conclusions d'aquest grup de treball editorial van ser publicades en un llibret de cinquanta-dues pàgines d'interès crucial per entendre els efectes de la revolució social en l'àmbit editorial. De la publicació, però, se'n degué fer un tiratge molt curt i ha passat pràcticament desapercibuda en la bibliografia sobre aquest període. En tenim catalogats només dos exemplars (Biblioteca de l'Ateneu Barcelonès i Arxiu Nacional de Catalunya). Es titulava *Informe sobre la concentración de la industria editorial* i portava com a únic peu d'impremta «1937».

colectividad».⁷² Els decrets de Tarradellas i de Sbert deixaven l'AEC al marge d'aquests debats de naturalesa empresarial i li reservaven funcions que li eren molt més pròpies i que, de fet, sota l'ampli paraigua d'«expandir la literatura catalana dintre i fora de Catalunya» li obrien la possibilitat de guiar les actuacions del Departament de Cultura que anessin encaminades no tant a l'organització interna del sector editorial com a l'elaboració d'una política cultural ambiciosa que no només representés una difusió efectiva de la literatura catalana, sinó també un suport digne als seus creadors i una empenta a la seva professionalització.

Un pla editorial

Així doncs, en el lapse d'encara no cinc mesos que va del 28 d'agost de 1936 al 17 de gener de 1937 (data de publicació dels decrets de Gassol i Sbert), el paper que els escriptors han de tenir en relació amb l'àmbit editorial evoluciona de tal manera que són cedits als sindicats els aspectes organitzatius de caràcter comercial i industrial, i això té com a conseqüència pràctica que els escriptors queden facultats per desplegar una activitat que haurà de comptar necessàriament, encara durant una temporada, amb una certa aquiescència sindical, però que aviat quedarà sòlidament enquadrada en una estructura governamental.

Com acostuma a passar, el canvi legislatiu no va fer sinó emmotllar-se als canvis que, de fet, ja s'havien portat a terme a la pràctica. Els escriptors en cap moment van arribar a emprendre cap dels encàrrecs que els feia el decret de Gassol i, en canvi, van fer immediatament allò que, normativament, no trobem reflectit fins al decret de Tarradellas, fonamentalment: «investigar i organitzar les possibi-

72. *Informe sobre la concentració de la indústria editorial*, pàg. 47.

litats editorials en llengua catalana i proposar les publicacions en aquesta llengua que més puguin convenir al moment actual»; és a dir, elaborar un pla d'edicions. Aquest pla és esmentat en el primer número de *Nova Ibèria*, en un text de Ramon Xuriguera⁷³ sobre el paper dels escriptors catalans en la revolució social:

En l'aspecte d'organització de la nova vida literària catalana, l'«Agrupació d'Escriptors Catalans» realitza una tasca realment coratjosa. És aquest indubtablement el caient més important de totes les seves activitats. Ultra el pla d'edicions que ja té confeccionat i del qual tenen coneixement els organismes competents, abasta encara les solucions que afecten els problemes professionals i la vida material de l'escriptor.⁷⁴

Atesa la data de l'article de *Nova Ibèria*, que coincideix exactament amb la creació de la Comissió de les Lletres Catalanes, Maria Campillo⁷⁵ dedueix que «aquest pla havia de formar part de la gènesi d'aquesta entitat», tot i que, com hem vist, Xuriguera l'atribueix a l'AEC. La deducció és perfectament plausible, atesa la coincidència cronològica, però Xuriguera ja ho deia bé: el pla havia estat redactat i lliurat a Gassol tres mesos abans, durant el mes d'octubre del 1936, per part de l'AEC. L'original d'aquest pla no s'ha conservat, però, afortunadament, Josep Tarradellas el va transcriure íntegrament en

73 Si Joan Baptista Xuriguera havia estat, com hem vist, un dels principals impulsors de l'AEAS, el seu germà Ramon era un dels set membres (juntament amb Francesc Trabal, Mercè Rodoreda, Joan Oliver, Xavier Benguerel, Jeroni Moragues i Joan Santamaria) del comitè inicial de l'AEC (*La Publicitat*, 9 d'agost de 1936). Vegeu una visió de conjunt de la vida i l'obra del menarguà a Josep CAMPS I ARBÓS, *Ramon Xuriguera (1901-1966): biografia, activitat cultural i literatura*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2007.

74 Ramon XURIGUERA, «Els escriptors catalans i la revolució», *Nova Ibèria*, 1, gener del 1937, s.p.

75 M. CAMPILLO, *Escriptors catalans i compromís antifeixista (1936-1939)*, pàg. 69.

una memòria sobre els seus dos mesos i mig al capdavant del Departament de Cultura, redactada entre l'abril del 1937 i principis del 1938.⁷⁶ Com veurem tot seguit, el pla, pròpiament, conté dues parts perfectament diferenciades, de tal manera que es pot dir que són no un, sinó dos plans d'edicions independents. I, a més, Tarradellas transcriu també una valuosa carta que li adreça l'AEC. La suma dels tres documents té un valor inestimable. Ressenyem els aspectes principals de cadascun d'ells en el mateix ordre que Tarradellas els transcriu:

a) Carta⁷⁷ (sense data, però versemblantment redactada durant el novembre del 1936) adreçada Tarradellas en què l'AEC exposa al conseller interí que, durant el mes d'octubre, va lliurar al conseller Gasol «un projecte d'edicions a fi de donar treball a escriptors, impressors, enquadernadors, llibreters, corredors de llibreria i altres companys obrers afectats per les activitats intel·lectuals» i que el conseller «l'aprova totalment i confia a la nostra Agrupació de realitzar-lo immediatament». L'execució d'aquest «Pla General d'Edicions» exigia la signatura d'un nou decret del conseller en virtut del qual el Departament de Cultura creés «una Oficina d'Edicions i Relacions Literàries, la qual d'acord i sota l'assessoria de l'Agrupació d'Escrip-

76 Fons Conseller Josep Tarradellas i Joan (1931-1939), Arxiu Montserrat Tarradellas i Macià (AMTM), ref. A004-C001-L003. La portada del mecanoscrit porta data del 1937, però també «Conseller Primer i de Finances», càrrec que Tarradellas va desenvolupar, només, entre el 16 d'abril i el 5 de maig de 1937. Per tant, és segur que la portada va ser escrita en el moment d'iniciar la redacció de la memòria (immediatament després d'haver finalitzat el segon breu període en què Tarradellas va encapçalar el Departament de Cultura: del 3 al 16 d'abril de 1937), però, per diverses evidències internes del text, no va poder ser finalitzat sinó molt a finals del 1937 o, més versemblantment, a principis del 1938. El mecanoscrit va ser publicat l'any 1998 per l'Arxiu Montserrat Tarradellas i Macià, en una edició no venal, sense ISBN i que va tenir molt poca difusió, de tal manera que no hem sabut trobar cap estudi que hi fes referència: Josep TARRADELLAS, CONSELLER PRIMER I INTERÍ DE CULTURA, *Dos mesos i mig al Departament de Cultura*, Arxiu Montserrat Tarradellas i Macià, 1998, 168 pàgs. Agraïm a la Sra. Núria Gavarró, directora de l'AMTM, el tracte exquisit que ens ha dispensat a l'hora de consultar aquest text.

77 Josep TARRADELLAS, *Dos mesos i mig al Departament de Cultura*, pàgs. 120-122.

tors, normalitzarà el règim editorial de Catalunya i estendrà una xarxa de relacions a l'estranger que farà possible l'aplicació del pla editorial aprovat per la Conselleria de Cultura». Per al funcionament correcte de l'oficina esmentada es requeria la contractació de dos membres de l'AEC, una mecanògrafa i una administrativa. Del text de la carta es desprèn que el decret va ser redactat per Gassol abans d'abandonar Catalunya i només faltava que Tarradellas, com a conseller interí, el signés. Això ens obre la porta a pensar que el decret signat per Tarradellas el 2 de desembre, de creació del Comitè d'Edicions Catalanes, en realitat havia estat preparat per Gassol.

b) Projecte d'edicions de propaganda revolucionària i de guerra.⁷⁸ El projecte preveia la publicació d'una «crònica que resumeixi la història del moviment fins a la data», publicada en quatre llengües, una compilació de l'obra legislativa de la Generalitat posterior a l'alçament, biografies de revolucionaris, pamflets, una publicació setmanal antifeixista i l'edició de consignes per a la rereguarda. El projecte proporcionava, igualment, una nòmina d'una trentena de possibles traductors de l'alemany, l'anglès, el rus, el portuguès, el francès i l'italià, tots ells membres de l'AEC. Igualment, preveia «un pla d'atencions i propaganda de guerra» per poder rebre escriptors estrangers, traduir obres d'interès per a la rereguarda, trametre articles a la premsa internacional, establir vincles amb escriptors i editorials estrangeres, enviar professors a centres internacionals per fer-hi conferències, continuar enviant llibres al front i obtenir-ne en francès i rus per a les brigades internacionals, establir lligams amb el País Basc i València, i organitzar cursos de català per als infants desplaçats a Catalunya.

c) Quadre general de publicacions catalanes.⁷⁹ Es divideix en: revistes (se'n llisten un total de nou: d'idees, d'art, de poesia, d'informació i divulgació, de la dona i la llar, per a infants, de sociologia

⁷⁸ *Ibidem*, pàgs. 122-124.

⁷⁹ *Ibidem*, pàgs. 124-127.

política, i un setmanari literari i un altre d'humorístic); literatura nacional (clàssics nacionals, obres completes, biografies, novel·la, contes, assaig, poesia, teatre, novel·la detectivesca i d'aventures, literatura per a infants i joves, sociologia política, biblioteca popular literària, divulgació enciclopèdica i monografies d'art); literatura universal (clàssics grecs i llatins, clàssics moderns, novel·la romàntica i contemporània, biografia, viatges i memòries); literatura de la revolució (llibres i opuscles il·lustrats, pamflets, llibres revolucionaris i una revista política de propaganda exterior).

A continuació l'AEC detalla les vint-i-una principals línies d'actuació que hauria de tenir el «Bureau de Relacions Literàries» («Oficina d'Edicions i Relacions Literàries», en la carta a Tarradellas) i que podem resumir en: elaboració de fitxers (de catalans a l'estranger, d'escriptors estrangers, d'editors estrangers, de traductors a l'estranger, de biblioteques nacionals i estrangeres, de cònsols i diplomàtics de la República residents a l'estranger); establiment de relacions internacionals amb entitats (PEN, Aliança d'Escriptors Antifeixistes), països i ciutats (Turquia, Rússia, Buenos Aires), editorials (de països amb «idioma limitat»: Hongria, Dinamarca, Països Baixos, però també de països d'arreu, per mirar d'obtenir novetats editorials i ressenyar-les a les revistes de Catalunya); obtenir ajuts i comandes de llibres per part del Ministeri d'Instrucció i Belles Arts; aconseguir col·laboracions dels escriptors catalans en diaris internacionals i gires de conferències i proposar classes de català i cicles de conferències en universitats d'arreu del món («No és un absurd pensar, per exemple, en alguns noms: Oxford, Praga, París. Potser Madrid?»).

La suma d'aquest doble pla d'edicions i del projecte d'una oficina (o *bureau*) d'edicions i relacions literàries constitueix una prova inequívoca de la voluntat dels escriptors catalans de fer un pas endavant que els alliberés de la dependència sindical i els permetés obtenir aixopluc sota una estructura institucional. Només així podrien

portar a terme les línies mestres d'una actuació que, en darrer terme, podem retrotraure fins al programa plantejat per Francesc Trabal per al Grup de la Mirada a finals dels anys vint i que acabaria de perfilar-se i perfeccionar-se al llarg dels primers mesos del 1937 mitjançant l'elaboració d'un nou pla d'edicions, d'autoria desconeguda però amb un contingut de gran interès que aquí no podem abordar,⁸⁰ i, sobretot, mitjançant el Projecte de creació d'un Institut de les Lletres Catalanes, que la Comissió de les Lletres Catalanes elevaria al conseller de Cultura el 14 de maig de 1937.⁸¹

Conclusions

Que en una data tan primerenca com el mes d'octubre del 1936 els escriptors estiguessin planificant per al conseller de Cultura el marc de referència editorial del país ens sembla prou revelador no només de quin company de viatge clarament havien escollit, sinó també de la seva intel·ligència pràctica —un valor que no acostumem a associar als creadors literaris i que, en aquest cas, hem d'imputar, sobretot, al frenesí activista però altament eficient de Francesc Trabal—. L'adveniment de la guerra i de la consegüent revolució social havia obligat els escriptors a situar-se temporalment sota l'òrbita sindical, la qual cosa donà lloc a les diverses tensions que hem mirat de descriure més amunt. La necessitat de trobar un espai més confortable per al desplegament de la seva missió cultural en plena guerra i la convicció que aquest espai només podia provenir del Govern, i no pas dels sindicats, semblen indiscutibles atès el desplaçament que representa

80 Archivo General Militar de Ávila, ref. AGMAV, C.317, Cp. 4, D.14/46.

81 Vegeu una presentació i un estudi d'aquest text a Oriol PONSATÍ-MURLÀ, «Del grup de La Mirada a l'Institut de les Lletres Catalanes: la metamorfosi necessària d'un programa cultural en temps de guerra», *Els Marges*, 128, tardor del 2022, pàgs. 30-49.

passar de l'AEC a la ILC (amb els passos intermedis del Comitè d'Edicions Catalanes i de la Comissió de les Lletres Catalanes) en només tretze mesos (de l'agost del 1936 al setembre del 1937).

L'AEC no es desintegraria un cop la Comissió de les Lletres Catalanes (ja adscrita al Departament de Cultura però integrada formalment, encara, per l'AEC i el GSEC) fos substituïda per l'Institut i la posterior Institució de les Lletres Catalanes. Preservar l'estructura sindical permetria, al capdavant, no només evitar noves tensions amb els sindicats, sinó multiplicar les possibilitats que els escriptors (molt sovint, els mateixos escriptors) tinguessin presència —i alguna migrada remuneració— en tants espais com fos possible. Una mostra evident d'això: les emissions radiofòniques de l'AEC (iniciades l'octubre del 1936) i l'espai «La vida literària de Catalunya», de la ILC (que comença a emetre's el desembre del 1937), dos espais radiofònics que tot sovint situen davant del micròfon els mateixos escriptors, adés sota el paraigua de l'AEC, adés sota el de la ILC.

Malgrat el manteniment d'aquesta doble estructura, però, és difícilment negable que l'activitat de l'AEC tendí ràpidament a atenuar-se fins a convertir-se, pràcticament, en testimonial, en la mateixa mesura que la de la ILC incrementà i acabà proporcionant els fruits més madurs de l'activitat desenvolupada pels escriptors durant la guerra. Aquella «belle époque des songes socialo-communistes» que descrivia sarcàsticament Aurora Bertrana, doncs, no sembla pas haver estat tal. Si va ser un somni —i no, més aviat, un malson—, en qualsevol cas, va durar ben poc.

Els continguts de la revista estan subjectes a la llicència de Reconeixement-NoComercial-SenseObraDerivada 4.0 Internacional de Creative Commons, el text de la qual està disponible a <https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/deed.ca>.